Írta: Zsolnay László
2011. szeptember 30. péntek, 12:33 - Módosítás: 2019. október 03. csütörtök, 06:11

Kutyavért nem kapott

Antropológia és gender

Fejezetek a nőket hátrányosan megítélő (téves) hiedelmek történetéből

A hetvenes évek elején a feminista antropológusok kutatásai elsősorban a nők életének és szerepeinek lejegyzésével foglalkoztak az egyes társadalmakban. Ezen korai kutatások jóformán mindegyike a nemi asszimetriát- vagyis a nők világméretű alárendeltségét- feltételezte, melyet különféle teoretikus nézőpontból próbált megmagyarázni. Például Freidl (1975) materialista megközelítésében a nők helyzetét azok létfontosságú szerepeire fókuszálva kísérelte meg értelmezni. Chodorow (1974) az alárendeltség kérdését pszichplógiai nézőpontból vizsgálta a gyermekkori szocializáció fontosságát hangsúlyozva a nemi szerepek kialakulásában. Sherry Ortner (1941) …strukturalista módon közeledik a nemi egyenlőtlenség kérdéséhez, mintegy azt sugallva, hogy a nemi viszonyokat valójában az a tény hozza létre, hogy míg a nők anyaként természetes módon alkotók, addig a férfiak, mivel nem szülhetnek, kulturális alkotók. [1]

Mint vallástudomány iránt érdeklődő ember, e kultúrateremtésben, ezen belül a vallás által is szentesített megkülönböztetés kérdéskörében kívánok egy kicsit elmélyedni.

Írásomban annak, a még ma is gyakran előforduló hiedelemnek történeti vázlatát szeretném felvázolni, miszerint a nők alacsonyabb rendűek a férfiaknál, a kultúrát nem teremtik, biológiai adottságaiknál fogva, közvetítenek, köztes szereplők az állatvilág és az emberiség férfi tagjai között. Azokat a bibliai, teológiai okokat keresem, melyek alapul szolgálhattak e téveszmék terjedéséhez, popularizálódásához, vulgarizálódásához. Írásom keretében megmaradok az ókeresztény és katolikus kultúrkörben.

A címet, s a kezdő történetet Lammel Annamária, Nagy Ilona Parasztbibliájából vettem: [2]

"Mikor az Isten teremtette Évát, hát minden állatnak a vériből engedett bele, csak éppen a kutyáéból nem, aki a leghűségesebb. Mert a kutya valahol el vót a Paradicsomba tévedve.

Tehát sok asszonyba azért nincs meg a hűség, mert kutyavért nem kapott. Inkább rókából engedtek bele, mert hogy ravasz."

De hogy a népi bölcsesség rögtön ellenkező lendületet is vegyen, idézzük ide a gyűjtemény közvetlenül ezt megelőző történetét, ami szegény nőket azzal gyanúsítja, hogy kutyacsontból tették őket és ezért rosszak, mint a kutyák.

Az asszonyok és a gonosz természet összekötése, a nők tisztátlansága, sőt egyenesen a sátánnal cimborálása számos kultúra és vallás közös ismertető jegye. Hivatalosan kanonizált. Vége- hossza nincs a nők alsóbbrendűségét hirdető filozófiáknak, tanoknak - tévtanoknak - amik aztán a "magas" tudomány után a népi gondolatvilágban is lecsapódnak vaskos tréfákban, szólásmondásokban, mint pl.: A pénz számolva, az asszony verve jó. Menj haza, verd meg a feleséged, te nem tudod miért adtad, ő tudja, miért kapta.

S ezzel szemben ott vannak a szerelmes versek, e dualizmus ellenpontjaként, melyekben a nők szépsége, gyengédsége vetekszik az elitélő irodalom "tudományosságával", s a nép ajkán keletkezett szerelmes dalok is fölülmúlják a nőbosszantó rigmusok csipkelődését.

Egy valahogyan biztosnak látszik: a nők ki vannak zárva a szent cselekedetekből, ez valahogyan férfi dolog. Az ausztrál bennszülöttek eldugják a nők elől csurungáikat, s csak férfitársaságban veszik elő, s avatják be segítségükkel a fiúkat a törzs titkos történetébe. Nőnek ezt látni tilos. De egyes törzseknél még a férfi árnyékára lépni is halálos bűnnek számított.

Írásomban röviden a zsidó, majd a kora keresztény irodalmat vizsgálom, megmaradva a katolikus eszmerendszer keretei között, remélve azt, hogy máig ható következtetéseket is levonhatunk arra nézve, hogy mi az eredete e körön belül a nők hátrányos megkülönböztetésének, visszatérve majd az írás végén a paraszti társadalom színterére.

A zsidó szentírás-irodalom jelentős asszonyok emlékét őrizte meg, akik, mint például Mirjam, a prófétanő, Mózes nővére, vagy Debóra, a bíró és hadvezér, olyan feladatokat láttak el, és olyan tulajdonságokkal rendelkeztek, amelyeket rendszerint férfiakhoz társítottak. Az Énekek énekében fennmaradt a világirodalom egyik legszebb szerelmi vallomása, melyet egy férfi nőnek tett. Talán ezt túlzásnak is érezték a kánon összeállítói, és allegorikus vallomásnak minősítették, mely nem egy nő felé, hanem isten felé irányul.

Nem szabad azonban, hogy e kivételek megtévesszenek bennünket a bibliai nő helyzetét tekintve. A bibliai nő helyzetét másodrendűség és alávetettség jellemzi. Ebben úgy vélem szerepe van a zsidó nép monoteistává válásának, amiben csak egy istennek maradt hely, így a többi istennel eltűntek a női istenek is. Világosan mutatja ezt a nő teremtésének története, mely szerint a nő a férfi segítőtársa, aki a bűn elkövetése után arra ítéltetett, hogy férje uralkodjék rajta. A nő ki van zárva a közszférából. Mindenekelőtt engedelmes leány, feleség és anya, a családi tűzhely őrzője.

A héber és a zsidó szokások, megítélések változóak: "az ókori és középkori rabbinikus beszédben az asszony megjelenítése nem egyértelmű. Rettegnek lustaságától, fecsegésétől, gyenge és befolyásolható, ízlése, indíttatásai a gyermekkorban gyökereznek, kacér, kísértő, csábító, aki ellen védekezni kell, a tisztátalansággal, az ördöggel és a halállal szövetkezett. Ugyanakkor szorgalmas és értelmes, tanácsait megfogadni helyes dolog, érzékeny és együtt érző, szemérmes és tartózkodó, ő a családi tűzhelynek és a család tisztaságának őrzője." [3]

S bár a menstruáló asszonyt tisztátalannak tartják, a nemiségről alapvetően másként vélekednek, mint később a kereszténység. "A rabbinikus judaizmusnak, a nemiséghez fűződő, rendszerint pozitív viszonya kétségkívül beleilleszkedik a test leértékelését és az önsanyargatást általában elutasító szemléletébe. A nemiség megélése azonban kizárólag házasságban megengedett, és a szaporodásra, az utódnemzésre irányul. A nemiség fölött uralkodni kell... Végül pedig, noha a férfinak teljesíteni kell a nő kívánságait, ez utóbbinak általában nem szabad kezdeményeznie: a tisztességes asszony kötelezően passzív.

Egyes szerzők kétségtelen tartózkodással, vagy kifejezetten undorral kezelik a testiséget. Maimonidész úgy véli például, hogy a tapintás érzékének megléte szégyen az ember számára... s állítja: a Törvény ellenérzéssel viseltetik a testi szerelem iránt, megtiltván, hogy- bármilyen ürüggyel is- beszélgetési témává váljék. Még azt is megmagyarázza, hogy a hébert azért nevezhették szent nyelvnek, mivel nem alkotott egyetlen szót sem a férfiak és asszonyok nemi szerve megjelölésére... E felfogás szöges ellentéteként a zsidó misztikus hagyományban a szexuális szimbolika központi helyet foglal el. Ennek az irodalomnak bizonyos alkotásai a közösülést és a fogantatást az imitatio Dei egyik lehetséges útjaként mutatják be. Teogonikus és kozmogonikus jelentést tulajdonítanak nekik, s kifejezetten megváltó erénnyel ruházzák fel." [4]

Krisztusnak nőkről és nemiségről vallott nézeteiről nem sokat tudunk. Nem magyarázta a

teremtéstörténetet, az eredendő bűnt sem tudta be az asszony kíváncsiságának. Azt tudjuk, hogy megrótták a zsidó papok, hogy tanítványait faragatlan emberek közül gyűjtötte: halászok, adószedők voltak. Azt is tudjuk, hogy gyógyította a leprásokat, akik ki voltak tiltva a szentélyből, s nem ítélte el a házasságtörő asszonyt sem. Tanítása a kor társadalmának kivetettjei felé fordult. Épp ezért is volt veszélyes a főpapokra nézve. Mai szóval azt mondhatnánk szociális kérdésekkel foglalkozott, s így nem is tett különbségeket. De néhány évtized múlva az egyházatyákat már tetten érhetjük, akik már a diadalmas, győztes egyház nevében magyarázták az egyház tanait, hogy különbséget tesznek a nemek között a nők hátrányára.

A klasszikus műveltségű Szent Ágoston, aki vallomásaiban még dicséri a szerelmet és a házasságot, mégis lemond szelíden róla isten kedvéért:

"Szerelemre vágyik az enyelgők csábító szava, de semmi sem megnyerőbb a te szerelmednél, semmit üdvösebben nem szerethetünk, mint a te mindennél ékesebb és több fényt sugárzó igazságodat." [5]

Ezek a gondolatok vezérelték ki az első remetéket az egyiptomi sivatagba, ezek a gondolatok gyűjtötték egybe az első szerzetesi közösségeket, akik elvonulva a világtól, annak minden intézményétől, így a házasságtól is, csak istennek szentelték életüket. E nő nélküli élet, mely a zsidó vallásban ismeretlen volt, eredményezhette azt, hogy az új vallásból is kimaradtak bizonyos szempontból a nők, s maradtak másodrendűek a férfi mellett.

A szerelmet megismerő Ágoston a teremtéstörténetet, mint mindennek az ősokát így boncolgatja:

"Az Írás szerint őt (a nőt) azért alkotta Isten, hogy segítője legyen a férfinak, és az egyesülés által szellemi utódoknak, vagyis az istendicséret jócselekedeteinek adjon életet. Míg a férfi uralkodik, ő engedelmeskedik, a férfit a bölcsesség irányítja, őt pedig a férfi. Ezért mondja az Írás: nem jó az embernek egyedül. Létre kellett még jönnie, hogy ne csupán a lélek uralkodjék a testen, minthogy a test szolgai szerepben van, hanem a férfias ész is alávesse magának lelki részét, hogy általa, mint segítsége által, parancsoljon a testnek. Ennek példájára alkotta meg Isten a nőt, aki a dolgok rendje szerint alávettetik a férfinak, mégpedig azért, hogy ami két emberben, vagyis a férfiban és a nőben világosabban látható, azt megfigyelhessük egyetlen emberben is, más szóval, hogy a benső elme, mint férfias ész hatalmában tartsa a lélek vágyakozását, ami által testrészeinket működtetjük, és igazságos törvénnyel szabjon neki mértéket, amint a férfinak is uralkodnia kell a nő felett, és nem engedhet, hogy a nő uralja a

férfit. Mert visszás és szerencsétlen az az otthon, ahol ilyesmi megtörténik." [6]

Idézzük most ide a Magyar Katolikus Lexikon megfelelő szócikkét:

"A Szentírás szerint Isten az embert saját képmására alkotta, férfinek és nőnek teremtette. A férfi és a nő Isten előtti egyenértékűségét az istenképiség alapozza meg." [7]

S a szócikk még felhívja a figyelmet a nemi szerepek elfogadására. De ugye mennyire más ez a kiragadott két mondat is, mint Szent Ágoston okoskodása? Térjünk is vissza hozzá gondolatmenetünkben, mert újabb érdekességek várnak ránk. A bűnbeesés történetéről van szó. Mikor isten felelősségre vonja az első emberpárt vétkéért, nem csak az asszonyt bünteti, hisz Ádám szabad akarattal evett az almából, ezt Ágoston is tudja:

"Azután már gőgös módjára nem önmagát vádolja azért, hogy egyetértett az asszonnyal, hanem az asszonyra fogja saját vétkét, és így burkoltan, nyomorúságában fogant álnokságból Istenre akarta hárítani azt, hogy vétkezett. Mert nem egyszerűen azt mondja, hogy az asszony adta, hanem hozzátette ezt is: az asszony, akit te adtál nekem. Semmi nem jellemzőbb a bűnösre, minthogy szeretné Istenre hárítani azt, amivel vádolják. És ennek éppen ez a gőg a forrása, mivel íly módon vétkezett az ember, amikor egyenlő akart lenni Istennel. Szabad akart lenni az ő uralma alól, amiképpen ő szabad minden uralom alól, hiszen mindennek Isten az ura. Minthogy tehát fenségében nem lehetett egyenlő vele, ezért elbukva és bűnben fetrengve akarta önmagával egyenlővé tenni Istent. Helyesebben szólva: rá akarta bizonyítani, hogy vétkezett, miközben ő maga ártatlan. Az asszony pedig a kérdésre tovább hárítja a vétket a kígyóra. Mintha bizony azért kapta volna a férfi az asszonyt, hogy ő engedelmeskedjék annak, s nem azért, hogy az asszonyt bírja engedelmességre, vagy mintha az asszonynak nagyobb fáradtságába került volna megtartani Isten parancsát, mint szót fogadni a kígyónak." [8]

A bűnök bevallásában jártas Ágoston, láthatjuk korrekt módon, nem varrja a bűnt az asszony nyakába, közösnek ítéli a felelősséget a szabad akarat nevében, mellyel az ember szabadon választhatott jó és rossz között. S felhívja a figyelmet arra is, hogy az asszony nem hajlamosabb semmivel jobban a rosszra, mint a férfi, hisz az isten úgy rendelte, hogy ellenségeskedés legyen közte és a sátánt megtestesítő kígyó között. Az asszony tehát itt mentesült az eleve elrendelt gonoszságtól, amit később sokan el fognak felejteni.

A korai egyházatyák nagyrészt már jelképesen fogták fel a teremtéstörténetet, de mindannyian sarkalatos kérdésnek tartották, mert ahogy Szent Ágostonnál láttuk az ember szabad akaratának megjelenését látták benne, amiért még a Paradicsomról is lemondott. Valamint fontos volt annak a kérdésnek a tisztázása is, hogy mit keres a tökéletes isten által teremtett világban a rossz, a sátán. E kérdések tisztázása világosíthatta meg később Krisztus küldetését, aki azért jött el, hogy megszabadítsa az embert az eredendő bűn rabságából. Van egy olyan érzésem, hogy Krisztus férfi volta Ádámra utal vissza, s férfiak megváltója. Erre utal Mózes bar Képha egy szövegrészlete, melyben Évát Máriával hasonlítja össze, mintegy összekötve a nőt a nővel:

"Ismeretes tehát, hogy nem ellenkezve és nem is kételkedve fogadta el Éva a Sátán szavait, s ez tudható abból, hogy Éva ezek közül egyet sem mondott el. Nem azért, mintha nem lett volna okos, nem is azért, mintha gyermek lett volna- okos volt és testileg felnőtt, s ha próbát tett volna a Sátánnal, könnyen legyőzte volna-, hanem mert valóban színigazságként fogta fel szavait, mivel abban a pillanatban, amikor az így szólt: olyanok lesztek, mint az istenek, rabul ejtette őt a fa utáni vágyakozás, s lángra lobbant benne az istenség utáni sóvárgás. Az a szokása a bűnnek, hogy foglyul ejti annak értelmét, aki kedveli a bűnt.

Most pedig rajta, hasonlítsd össze gondolatban Máriát Évával, s figyeld meg Mária erős voltát és Éva gyengeségét. Mária, bár sokszor hallott arról, hogy Isten megígérte az atyáknak, hogy Messiás fog születni, s hallott a prófétákról, akik erről prófétáltak, amikor jött az angyal, hogy emiatt meglátogassa- amikor ember képében megjelent neki az angyal, s azt mondta, fogansz méhedben és szülsz-, mivel soha senki nem hallott szülő nő szüzességéről, nem hitte el azonnal, hanem próbára tette az angyalt, s így szólt: Hogyan lehetséges ez, mikor férfi nem ismer engem? ... Továbbá elment, hogy megnézze a jelet, amelyet adott neki az angyal, hogy általa megbizonyosodjék szavaiban- s ez nem volt más, mint a meddő és öreg Erzsébet terhessége." [9]

Mária itt hát felülmúlta Évát, mint ahogyan az egy istenszülőhöz illik is, de ő kivételes az asszonyok között. E férfi- férfi és nő- nő megváltás utal oda, amit már Ágostonnál is láttunk, hogy jobb kerülni egy istennek élni akaró férfinak az asszonyok társaságát. Mindezt a mellett, hogy Krisztus történetében, fontos szerepet kapnak az asszonyok. Nüsszai Szent Gergely, bár nem ellenzi a házasságot, hasonló véleményen van:

"Mi szükség volna arra, hogy aprólékosan bemutassuk ennek az életformának a visszásságait, amikor a vele járó bajok felsorolását, le lehet szűkíteni a házasságtörésekre,

veszekedésekre, csalásokra? Az emelkedettebb és igazabb belátás alapján az élet minden ügyében és törekvésében fellelhető rossz eredetét meg sem találhatnánk az emberi életben, ha nem ennek az életmódnak a kényszerére vezetnénk vissza. Így világos lesz számunkra az érvelés igazsága. Aki a lélek tiszta tekintetével felfogja ennek az életnek a csalárdságát, és az itteni dolgoknál fenségesebbekre törekszik, és- mint az apostol mondja- mindent megvet, mint bűzlő szemetet, az valamiképpen kiköltözik ebből az életmódból azáltal, hogy távol tartja magát a házasságtól, nem lesz köze az emberi hibákhoz, amin a kapzsiságot, az irigykedést, a haragot, a gyűlölködést, a hiú dicsőségvágyat értem..." [10]

Kemény szavak, s mint látjuk nem nőellenesek, s arról sincs szó, hogy a nőt valamiért alsóbbrendűnek tartják a férfinél, csak azt az intézményt támadják, ami a nőhöz köti a férfiakat, s felsorolják azt, mit kapnak, ha összekötik egy asszonnyal az életüket. S mint fentebb már jeleztem a szerző valójában nem is volt házasságellenes. Mindenestre jelzi azt, hogy a korai egyházban nem volt minden egyértelmű a férfi és nő kapcsolatában.

Talán épp ezért már igen korán megszülettek az első egyházi rendtartások, amik szabályozták a férfiak és nők együttélését. A Didaszkália görög nyelven íródott eredetileg Szíriában a III. században. Egy 400 körüli latin fordítása maradt ránk. Szabályozza a férfiak és nők együttélését, néhol majdnem gyengéd szavakkal, máshol azonban keményen meg is fogalmazza helyüket a világban, alátámasztva azt az előbbi felvetésemet, miszerint Krisztus Ádám, s ezzel a férfiak megváltója elsősorban:

"Viseljétek el egymást, Isten szolgái és gyermekei: a férfi ne vesse meg feleségét, ne vegye őt kevésbe és ne helyezze magát fölébe, hanem legyen irgalmas és legyen a keze kitárva, hogy adjon. Csak feleségének akarjon tetszeni, legyen gyöngéd hozzá, tisztelje, arra törekedjék, hogy egyedül csak a felesége szeresse, ne más... Az asszony vesse alá magát férjének, mert az asszony feje a férj, a férfi feje pedig Krisztus, ha az igazságosság útján jár, az Úrnak, a Mindenhatónak, Istenünknek a nyomában, aki ura minden élőnek és minden erőnek, meg az ő szent Lelkének nyomában, akinek legyen dicséret és dicsőség mindörökké. Ámen." [11]

Visszatérő téma ez. Asszony és férfi békés együttélése: a férfi kegyéből, az asszony engedelmességéből, aki uraként ismeri el a férfit és önként veti alá magát. Ez isteni parancs, amit Szent Pál leveleiben találhatunk fel:

"Akarom pedig, hogy tudjátok, hogy minden férfiúnak feje a Krisztus, az asszonynak feje

pedig a férfiú, a Krisztusnak feje pedig az Isten. Minden férfiú, a ki befedett fővel imádkozik avagy prófétál megcsúfolja az ő fejét. Minden asszony pedig, a ki befedetlen fővel imádkozik, avagy prófétál, megcsúfolja az ő fejét, mert egy és ugyanaz, mintha megnyíretett volna. Mert ha az asszony nem fedi be a fejét, nyíretkezzék is meg, hogy ha pedig éktelen dolog asszonynak megnyíretkezni, vagy megberetváltatni, fedezze be az ő fejét. Mert a férfiúnak nem kell befednie az ő fejét, mivel ő az Istennek képe és dicsősége, de az asszony a férfiú dicsősége. Mert nem a férfiú van az asszonyból, hanem az asszony a férfiúból. Mert nem is a férfiú teremtetett az asszonyért, hanem az asszony a férfiúért. Ezért kell az asszonynak hatalmi jelt viselni a fején az angyalok miatt. Mindazáltal sem férfiú nincs asszony nélkül, sem asszony férfiú nélkül az Úrban. Mert a miképpen az asszony a férfiúból van, azonképpen a férfiú is az asszony által, az egész pedig az Istentől." [12]

Mindezt azért tartottam fontosnak ideidézni, mert tudom, hogy előző példáim eszmeisége benne volt, van a keresztény köztudatban, de a szerzők kevéssé olvasottak. Pál apostol fenti idézete viszont a Bibliából való, ami legtöbb háztartásban megtalálható volt.

S hogy ne higgyük, hogy a fenti gondolatkör csak a korai egyházban volt meg idézzük ide a katolikus egyház talán legnagyobb hatású gondolkodóját a XIII. századból, Szent Tamást, aki rendszerezte a teológiát:

"Az ördög, aki már vétkezett, látta, hogy az ember olyan teremtmény, aki eljuthat az örök boldogságra, amelytől ő már elesett, de ugyanúgy vétkezhet, mint ő. Megpróbálta ezért a helyes igazságosságtól eltántorítani. Gyengébbik feléről közeledett az emberhez, a nőt kísértette meg, akit kevésbé világított meg a bölcsesség fénye, illetve adománya... Az asszony tehát megkívánta a felkínált méltóságot és a tökéletes tudást... Evett a tiltott gyümölcsből, s így többszörösen is vétkezett. Először is gőgös volt, mivel túlzott kiválóságra vágyott. Másodszor kíváncsi volt, mert olyan tudás megszerzésére tört, amely túllépte a számára megadott kereteket. Harmadszor torkos volt, mert a gyümölcs kívánatossága evésre indította. Negyedszer hitetlen volt, hiszen tévesen lebecsülte Istent, amikor az ő szava ellenére inkább az ördög beszédének hitt. Ötödször pedig engedetlen volt, mert megszegte Isten parancsát... Az asszony rábeszélésére a férfi is vétkezett, akit pedig az apostol szavai szerint nem vezettek félre, mint az asszonyt, hiszen nem hitt az isten beszéde helyett az ördög szavának. Sőt meg sem fordulhatott a fejében, hogy Isten valakit hazug módon fenyegetett volna meg, és az sem, hogy oktalanul eltiltson hasznos dologtól. Az ördög ígérete azonban elcsábította, meg nem érdemelt rangot és tudást kívánt meg. Amikor pedig akarata elhajlott a bölcs belátástól, kedvében akart járni feleségének, és azt követve megszegte az isteni parancsot, evett a tiltott fa gyümölcséből." [13]

Nyoma sincs már az előző idézeteinkben szereplő elnézésnek a nők iránt. Itt a nő a gyengébbik fél, aki torkos, nagyravágyó, csábító és az ördögtől elcsábított, aki ráveszi a férfit, hogy az istennek nem tetsző utat válassza. Pál apostolra hivatkozik a nő elítélésében:

"És Ádám nem csalatott meg, hanem az asszony megcsalattatván bűnbeesett." [14]

Nem célom kitérni a reformáció hatására, sem a polgárosult, felvilágosult ateizmusra s egyéb szellemi mozgalmakra egészen a feminizmusig, mert túl messze vezetnének. Megmaradok a kérdés eredeti felvetésénél de e komor hangulat oldására mégis ide kívánkozik egy Luther idézet:

Mózes első könyvében az áll a házasságról, hogy Isten férfiúvá és asszonnyá teremté az embereket, és megáldá őket. Mármost ez kiváltképp az emberekről szól, ám a világ minden teremtményére kell érteni. Mind az ég madaraiban, mind a víz halaiban és minden állatokban, akik a földön élnek, hímet és nőstényt lelünk, akik összetartoznak és párosodnak, szaporodnak, sokasodnak, azért Isten a házasságot minden teremtményében a szemünk elé bocsátotta volt, és a házasság képe- mását, a fákban, az ég madaraiban, a föld vadjaiban és a tenger halaiban, sőt, a kövekben is ábrázta nékünk, hiszen tudja mindenki, hiszen tudja mindenki, hogy a fákban is találtatnak férfiak és asszonyok, úgymint az alma meg a körte, melyekből az almafa férfi, a körtefa pedig asszony. Így esik, hogy azokon a fákon sokkal több a gyümölcs, amelyek egymás mellé plántáltatnak, sokkalta jobban fejlődnek és növekednek együtt, mint külön s külön. A férfi minden ágát az asszony felé nyújtja, mintha csak át akarná karolni, viszontag az asszony a férfi felé nyújtogatja gallyait. Szintúgy az ég a férfi, s a föld az asszony, mert a földet az ég termékenyíti meg a nap hevével, a széllel és az esővel. Azért a földből mindenféle füvek és gyümölcsök teremnek. Ábrázva látjuk a házasságot a kemény kövekben is, kivált a drágakövekben, úgy mint a korallokban, a smaragdokban és más effélékben." [15]

Évszázadokon át figyelemmel kísértük néhány kiragadott példán keresztül a zsidó-keresztény kultúrkör hozzáállását a házassághoz. A férfiak és nők helyzetének megítéléséhez is találtunk példákat, s azt hiszem egyértelműen látható az idézett szövegekből, hogy a keresztény egyház a vizsgált korszakban a férfiaknak kedvezett, alapot adva arra, hogy ez a mindennapi életben is érvényre jusson, hisz a kor egyetemes vallási, etikai eszméje állt e tendencia mögött.

Úgy gondolom, hogy példáim a hétköznapi ember szintjén nem hatottak közvetlenül, de a

szószékekről hallhatták az egyházatyákat idéző papokat, akik ismerték a szövegeket, vagy legalább is egy részüket. A mindennapokra bizonyára használták is egy- egy, az adott helyzethez illő, példaként. Ezzel legalizálták a társadalmi különbségeket, alapot adva a nemi megkülönböztetésre. Természetesen balgaság lenne azt mondani, hogy ez az oka a nő alárendelt szerepének, de véleményem szerint mindenképpen megerősítésül szolgálhatott annak érvényesítéséhez.

Mindenképp szeretnék kitérni még a boszorkányság kérdésére, mely vádak szintén a nőket érték. Nem egyenes az út a sátán és az asszony édenkerti találkozásától odáig, hogy a boszorkányperek vádlottai szinte kivétel nélkül nők, hisz isten rendelete alapján a nő és a sátánt megszemélyesítő kígyó ellenségekké váltak, de ez a vád is az asszonyokat sújtja. Ipolyi Arnold a pogányságban gyökerezteti a probléma eredetét, de jellemzi is a nőket, s természetükben véli felfedezni az ördöggel való cimborálásra való hajlandóságot:

" Gyöngébb nemüknél, házias körük s természetüknél fogva, ők az orvosok, a titkos erejű gyógyfüvek főzői, szedői s ismerői, ők ápolák, gyógyíták a betegeket, hegeszték s bekötözék a sebeket, készíték a gyógyírt, íraltak, kentek, fontak, szőttek, varrtak, hímeztek ábrákat s jeleket csinálva, sok helyt az írás s énekben is a férfiak felett gyakorlottabbak lehettek. E mellett még a nő gyöngébb testműszervezete és ingerlékeny képzeténél fogva sokkal fogékonyabb s képesebb volt az ihletettség, lelkesedés, ábránd következtében keletkezett jóslatokra, előlátásokra és előérzetekre, általa ezek magasztosabban nyilatkozhattak, s több hatással bírtak, mint a kiszámolt féfiúi jövendőmondói cselek. Az ekkint a papok mellett, minden ős vallásokban helyt foglalt jós s áldozár papnői- bizonyos istenségeknek vagy különös célokra kiválólag szentelt- hivatal azonban sajátlag az ifjú, fellengző képzetű, ihletettségre képes szűzhölgyeket illetheté, számos egyenes bizonyságok felhozhatók, hogy azok csupán csak íly szüzek által gyakoroltattak, miszerint a hivatal is csak bizonyos korig tartott, melyen túl rá képtelennek tartattak.- Így származhatott már azon időkben a papnői hivatal mellett, a kiszolgált papnők, a családi életbe visszalépést nem talált nők, az ekképp megkorosodott aggnők alattomos és máris ártalmas s kárhozatosnak tartott működése. Ha e nőket ismét úgy tekintjük, mint kikből családi körön kívüli természetlen állapotukban s agg koruk által a jobb, gyöngédebb női s emberi érzés kiholt, kik a házi, családi élet köréhez nem lévén kötve, munka s foglalkozás nélküli állapotukban, az általuk egykor gyakorlott jóslat, varázs, kuruzs, gyógyítás folytatására szorultak, de azt nem többé az isteni tisztelet körében s oltáraik mellett, de titkos s alattomos utakon, nem többé a vallási szertartás részletekint, hanem szabályaitól menten, eltorzulva, elaljasodva, vadon gyakorolván, történni kellett, hogy körükben a tárgy, működés s jelentése elaljasodjék. Így lőnek a gyógyszerek, írek, italok kezökben méreggé, kantérozássá, bájitallá, az istentiszteleti imák: kiolvasás, igézés kuruzsává, egyéb szertartások, áldozatok jóslat stb. bűvöléssé és varázzsá. Már csak titkos, aljas, rossz ügyekben gonosz, ártani kívánó szándékból folyamodtak hozzájuk, és ők aljas s bűnös módon segítének, s így lőn, hogy egész cselekvésük, amaz előbbi, mintegy józan s áldásosnak tekinthető helyébe, vétkes s kárhozatossá vált. Kizárva az istenség tiszteletéből, ördögszolgálattá lett, mert nem a jó, de a gonosz főbb lények segítségével űzék hatalmukat és

befolyásukat.- Íly állapot foglalhatott helyet a legtöbb pogány vallásokban, még azok virágzása korában, annál inkább pedig akkor, midőn a pogányság más hit felvételével a háttérbe tolult, s már csak titkon lappangott, elaljasodott állapotban, elvadultan tengve még egy ideig az új hit mellett, s visszavonultában is még egy ideig titkosan s darabosan gyakoroltatott kevés fenmaradt hívei és számos öntudatlan- az új tantól nem eléggé áthatott- félhívei által." [16]

Most számunkra lényegtelen, hogy Ipolyi elmélete meg állja-e a helyét, csak az általa közvetített szemlélet a fontos. Akár így történt, akár nem, de tudjuk, hogy számos szegény asszonyért jött el az ördög egy szép ember képében, s csábította el, legalábbis a szomszédasszony vagy a férj elmondása szerint.

De térjünk vissza kezdő gondolatunkhoz, a paraszti társadalom vallásosságához, ahol megfigyelhető a nemi megkülönböztetés, akár komoly, akár komolytalan formában nyilvánul is meg, mint a Parasztbibliában.

"A népi vallásosság is sajátos szintézis: ebben éppúgy szerepet kapnak az emberiség legősibb, olykor pogánynak is nevezett képzetei, emlékképei, miként az egyházi hatások, mindezek pedig a paraszti lélekre és közösségre szabott sajátos keveredésben, asszimilálódásban.

A társadalom és természet okozta, az állandóan újra-, meg újratermelődő szorongatottságérzetek ott munkálnak a lélekben, és mintegy elhárító mechanizmusként termelik ki azokat a képzeteket, melyek a feloldást és a vigaszt jelentik az emberi lélek számára. Így érthetők meg azok a képzetek, melyek survivalként vagy akár revivalként az egyház tiltása ellenére is megbújnak a népi vallásosságban.

Másrészt az egyház nagy szerepet játszik e vallásosságban, bízvást állíthatjuk: a protestáns típusú népi vallásosság különbözik a katolikusétól.

A nép bármit úgy vállalt el, hogy a maga lelkére szabta. Így például senki sem ismeri ugyan a kálvinizmus alaptételét: a predesztinációt, ugyanakkor ennek népi változatát- a sorsban vagy végzetben való erős és mély hitet- annál inkább. Vagy bár az egyház hirdeti a feltámadást is, mégsem hisznek a túlvilágban. Viszont éppen emiatt mélyen hisznek Isten igazságos

büntetésében még ezen a világon. Ez utóbbi felfogás kialakulásában az egyház óhatatlanul és paradox módon játszott közre azáltal, hogy a középkori vallásos világképet alapjában rendítette meg, amikor evilágivá változtatta: itt ígérve minden jót Istentől a törvénytisztelőknek és büntetést a vétőknek." [17]

S, hogy hogyan nyúl a szent szövegekhez a paraszti társadalom? Jól okoskodtam-e, mikor az egyház szerepére utaltam a nemek közötti egyenlőtlenség kérdését ily módon felvetve? Volt-e alkalma a szövegek megismerésére a falu népének? Tudjuk, hogy már az Árpád korban prédikáltak a papok magyarul, megismertetve az írástudatlan embereket a bibliai történetekkel. Tehát bizonyosan hatotthatott és hatott is. Átfogta az életet. Talán nem volt köze a népnek az egyházatyák filozofáló komor világához még is hatott, s hatott másként is, mint bevezető történetemben Évától és a kutyáról, ahol a paraszti társadalom nevet is azon, amiben él.

" Viszont annál több köze van a Biblia fantáziát megtermékenyítő erejének a népi alkotókedvhez, mely a szent anyagból megteremtett ember- és önközéppontú világot hozott létre. E világ legalább annyira abszurd, mint valóságos, és annyira profán, mint szentséges. Meghökkent, mi több megbotránkoztat. Úgy alkot rendet, hogy fölrúgja a rendet. Úgy lát, hogy torzít. Úgy néz, hogy szépít. Szemközépből hetykén sandít. Szentségtörő képet cinkosan mutat. Tényeket kiforgat. Eredetit meghamisít. Valótlanságot hitelesít. Idősíkokat összekavar, a mát felvillantja a kétezer éves múltban. És fordítva, mert folyton aktualizál. Helyzetekkel, alakokkal gátlástalanul játszik. Mint a teremtő egykor az embert formálta kedvére, úgy alakítja a nép az egész gyönyörű, gazdag bibliai világot örömére, beléhelyezve a maga egyáltalán nem gyönyörű világába." -írja Erdélyi Zsuzsanna a Parasztbiblia bevezetőjében.

A népi vallásosság természetéből adódik mindez, melynek jellemzője az emberi létkövetelményekkel és érzelmekkel való szoros összefonódás. S bár az emberek szigorú szabályok szerint éltek, mégis megvolt az alkalmuk és kedvük hozzá, hogy szubjektíven értelmezzenek.

A téma sokkal nagyobb annál, hogy itt kielégítően elemezhettem volna, de felhívta a figyelmem arra, hogy érdemes folytatni és jobban kidolgozni. Most abbahagyom egy időre, a folytatás reményében, s annak reményében is, hogy ha egyszer ez az írás a feleségem kezébe kerül, nem mondja azt, hogy: No- no, én olvasok a sorok között és látom mennyire élvezted a sok rossz leírását a nőkről titokban, te hímsoviniszta.

Felhasznált irodalom:

Antropológiai irányzatok a második világháború után Szerk Biczó Gábor, Debrecen

Aquinoi Szent Tamás *A teológia összefoglalása.* Bp. 1987.

Augustinus *Vallomások*. Bp. 1987.

Az ókeresztény kor egyházfegyelme. Szerk.: Erdő Péter, Bp. 1983.

Ipolyi Arnold *Magyar mythologia*. Pest 1854.

Jean- Christope Attis - Esther Benbassa *A zsidó kultúra lexikona.* Bp. 2003.

Lammel Annamária - Nagy Ilona *Parasztbiblia.* Bp. 1985.

Magyar Katolikus Lexikon IX. Bp. 2004.

Martin Luther *Asztali beszélgetések*. Bp. 1983.

Mózes bar Képha *Paradicsom-kommentár.* Bp. 2001.

Nagy Olga *A törvény szorításában*. Bp. 1989.

Nüsszai Szent Gergely művei. Bp. 2002.

Szent Ágoston *A teremtés könyvéről a manicheusok ellen.* Bp. 2002.

Szent Biblia. ford: Károlyi Gáspár. London 1957.

---

[1] Biczó Gábor (szerk): Antropológiai irányzatok a második világháború után, Debrecen, 179.p.

[2] Lammel Annamária, Nagy Ilona: Parasztbiblia, Bp. 1985. 60.p.

[3] Jean-Christope Attias, Esther Benbassa: A zsidó kultúra lexikona. Bp. 2003. 261.p.

[4] U.o. 255.p.

[5] Augustinus: Vallomások, Bp. 1987. 66.p.

[6] Szent Ágoston: A Teremtés könyvéről a manicheusok ellen. Bp. 2002. 114- 115 p.

[7] Magyar Katolikus Lexikon IX. Bp. 2004. 851.p.

[8] Szent Ágoston i.m. 127.p.

[9] Mózes bar Képha: Paradicsomkommentár. Bp. 2001.127- 128.p.

[10] Nüsszai Szent Gergely művei, Bp. 2002. 351.p.

[11] Az ókeresztény kor egyházfegyelme, szerk Erdő Péter, Bp.1983. 110, 115. p.

[12] Pál I. levele a Korinthusbeliekhez 13.

[13] Aquinoi Szent Tamás: A teológia összefoglalása. Bp. 1987. 196- 198. p.

[14] Pál I. levele Timótheushoz 2. 14

[15] Martin Luther: Asztali beszélgetések, Bp. 1983 118.p.

[16] Ipolyi Arnold: Magyar mythologia. Pest 1854. 408.p.

[17] Nagy Olga: A törvény szorításában. Bp.1989. 295.p.